

будь-якого документа. У статті наведено особливості аналізу юридичного тексту, проведено дослідження основних засобів тлумачення нормативного акта та запропоновано нову класифікацію загальних правил тлумачення міжнародного нормативно-правового акта. Отримані результати дали можливість довести важливість лінгвістичної складової, що має паскріпний характер у всіх способах юридичного тлумачення.

Ключові слова: засоби тлумачення, нормативно-правовий акт, лінгвістична домінація, екстра-лінгвістична домінація, контекстологічний, інтертекстовий, конвенційний, соціально-політичний засіб тлумачення.

Summary

Yulinetzka Y. V. Linguistic and Extralinguistic Means of Interpretation of International Treaty. — Article.

The article deals with the peculiarities of legal text analysis. It investigates the main means of legal text interpretation and submits the updated classification. The results obtained made it possible to prove the importance of the linguistic aspect in the means of legal interpretation.

Keywords: means of interpretation, legal text, linguistic predominance, extralinguistic predominance, contextual, intertextual, conventional, politico-social means of interpretation.

УДК 340.12:316.62

Г. М. Чувакова

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА АНОМАЛІЯ»

Право — це соціальний інститут. Виступаючи складовою соціального цілого, воно виконує ряд необхідних суспільству функцій. Соціальний інститут права розглядається в єдності його функціональних та дисфункціональних проявів у суспільному житті. Осмислення особливостей функціонування права як соціального інституту дозволяє вийти на новий рівень знань про правотворчість, правозастосування, правосвідомість та праворозуміння.

Право функціонує в умовах складної й суперечливої соціальної реальності, випробовуючи на собі різні види соціального впливу: тиск з боку владних, кримінальних структур, засобів масової інформації, суспільної думки та ін.

Перетворення базових сутнісних універсалій культури й відповідна зміна типу правової культури, як правило, визначається переломним моментом людської історії і пов'язане із трансформацією не тільки суспільства та світосприйняття, але й вироблених ним типів особистостей, їх правовідносин, їх світоглядних позицій, ціннісних орієнтацій, типів мислення, методів пізнання, форм правової культури та ін. Виникає необхідність в нових типах морально-правових орієнтацій, які б забезпечували адекватну передачу історико-правового досвіду наступним поколінням і перехід до нових типів, що більше відповідають сучасним формам соціального буття [1, 3–4].

Будь-яка правова теорія неминуче несе на собі відбиток свого часу. Лише відповідність теорії соціальному хронотопу (текстуальному соціокультурному простору, що існує тут і зараз) може зробити її необхідною, адекватно регулюючою сучасні суспільні відносини [2].

Ці питання можуть бути досліджені та вирішені лише на стику різних дисциплін. Тісний зв'язок існує між теорією права, методологією права та лінгвістикою, які активно засвоюють результати новітніх досліджень аналітичної та феноменологічної філософії, філософії права, методології. Впливовим явищем феноменологічної традиції є герменевтика — напрямок сучасної думки, що найбільш активно розробляє проблеми інтерпретації.

Основними поняттями герменевтики є: «розуміння», «зміст», «мова», «текст», «інтерпретація», «традиція», «герменевтичне коло», «частина та ціле», «пояснення».

Правова герменевтика здатна забезпечити визначення й розуміння базових правових цінностей, здійснити розробки тлумачення тексту правової культури, психоаналізу учасників правових відносин, скласти картину правових світів інших цивілізацій. При цьому розуміння передбачає особистісну спрямованість суб'єкта в досягненні цілісної причетності до правового явища, що досягається. Розуміння належить до всіх фундаментальних правових цінностей, воно є метою будь-якого нормативного акта (що не завжди досяжна, але завжди бажана у процесі пояснення тексту чи правової поведінки) [3, 128].

Інтерпретація у герменевтиці розуміється, виходячи з таких позицій. Перш за все, вона пов'язана із рухом думки інтерпретатора від частини до цілого і від цілого до частини, що утворює герменевтичне коло. Опорою інтерпретатора є передрозуміння, яке являє собою якесь мінімальне передзначення, завдяки якому здійснюється проникнення в герменевтичне коло. Існує первинна інтерпретація, яка розглядається як ототожнення думок інтерпретатора із змістом тексту, і вторинна інтерпретація, яка пов'язана з відстороненням від тексту, розглядом його зі сторони. Необхідною складовою визначення інтерпретації є культурний контекст осмислення, в який поринає текст, де на першому плані контекст, у якому він створюється, чи контекст, у якому він сприймається [4, 125].

Розглянемо інтерпретацію поняття правових аномалій через поняття норми, аномалії, паталогії.

У юридичній літературі відсутня чітка позиція щодо інтерпретації поняття аномалії. Як відзначає В. Д. Плахов, поняття норми та аномалії варто виводити з їх філософських, психологічних і психофізіологічних інтерпретацій, у протилежному випадку всі теоретичні конструкції носитимуть схоластичний характер [5, 6]. І оскільки необхідне для нашого дослідження поняття правової аномалії розроблено в меншому ступені, а впливає воно з поняття норми та самим тісним образом пов'язане з поняттям паталогії, уявляється необхідним розглянути їх докладніше.

Наукова парадигма ХХ століття характеризується тим, що в дихотомії норма/аномалія акценти часто зміщуються в бік другого елемента, а межі між членами цієї дихотомії іноді розглядаються дослідниками як розмиті [6, 26].

При розумінні норми необхідно брати до уваги, що зрозуміти природу соціальних норм можна лише на основі загального філософського вчення про міру взагалі, й соціальну міру зокрема. Опираючись на це визначення, сучасні дослідники дійшли думки, що дана інтерпретація норми-міри щонайкраще відпо-

відає сучасним філософським вимогам. Відзначаючи, що міра не є лише кількісною характеристикою явища, а виражає його якісні властивості, О. Г. Спіркін, підкреслюючи цю найважливішу особливість міри, зазначав: «Кількість і якість — це щось роздільне лише в абстракції, реально ж вони, як різні характеристики певних реалій, існують і тяжіють одна до одної, перебуваючи в нерозривній єдності, що утворює їхню міру. Розглядаючи це, розумієш, що міра найглибше пов'язана із сутністю, із законом, законністю» [7, 236–237]. Міра й рівномірність є визначальними також і для розуміння норми.

В. Д. Плахов з цього приводу зазначає: «Слово «норма» уживається в мові у двох значеннях: міри та правила. Однак якщо вдуматися в зміст першого та другого, то стане видно, що, по суті, мова йде в обох випадках про одне — про границю, переділ. Норма — при всіх умовах — це межа; і так само, як і міра, означає іншу межу. Норма — щось постійне, середнє, типове» [8, 55].

Необхідно відзначити, що теоретики права визначають норму через *bonus pater familias*: «Більшість норм, якщо не всі, об'єктивуються, виражаються зовні й доводяться до свідомості людей через їхні думки та погляди, через зразки поведінки» [9, 75].

Отже, протилежність норми — дисгармонія повинна бути пов'язана з розв'язанням антагоністичних суперечностей, тобто таких, які не здатні утворити баланс. Протилежністю норми є аномалія. Таким чином, перевага в результаті антагоністичного розвитку однієї із протилежностей, що утворить нову систему взаємозв'язків, призводить до аномалії.

Протилежності, що вступають у боротьбу в рамках суперечності заради розвитку системи, являють собою крайній ступінь розбіжностей. Узагальнення емпіричного матеріалу показує, що протилежності — це такі прояви сутності об'єкта, які взаємопередбачають та взаємовиключають одна одну, маючи загальну основу, природу [10]. Виступаючи двома полюсами єдиного системного утворення, вони якісно й кількісно протилежні один одному: «Суперечність являє собою таку взаємодію, взаємозв'язок якісно певних протилежностей, необхідним моментом яких є їхнє кількісне розходження». У момент неантагоністичного розрішення боротьби протилежностей їхні кількісні характеристики врівноважуються, щоб потім знову прийти у стан нерівноваги, втілюючи в такий спосіб динамічну характеристику рівноваги як принцип розвитку [11].

Таким чином, аномалія є протилежністю норми, яка виникає як перевага в результаті антагоністичного розвитку однієї із протилежностей, що утворює нову систему взаємозв'язків, що і призводить до аномалії.

Аномалія — поняття широке та, крім загальної характерологічної якості — відхилення від норми, може служити синонімом патології. Порівнюючи норму й відхилення, ми зіштовхуємося з більшим діапазоном розумінь цього явища — від незначного відхилення до значного, і ці крайні значення в літературі прийнято називати патологією з негативним значенням.

Аномалії — це феномени, виділені із загального контексту людської психіки внаслідок їхнього серйозного відхилення (у ту або іншу сторону) від норми,

нормального психічного стану. «Ми говоримо про аномалії, коли кількість явищ, їхня інтенсивність і тривалість виходять за рамки звичайного» [12, 464].

Соціальна патологія являє собою таке відхилення від соціальної норми, що має негативне значення з погляду суспільних інтересів. Оцінюючи ці значення, В. Д. Плахов відзначає: «З урахуванням історично усталеного розуміння патології як змісту чогось негативного, відразливого, що вироджується, можна визначити її як аномалію з негативним знаком» [5].

Необхідно зазначити, що оцінка патології як аномалії з негативним знаком і одночасно як антипода норми носить характер презумпції, але презумпції досить корисної для дослідницьких цілей. Використовуючи догматичний метод двозначної системи логіки, що виходить із визнання тільки двох значень істинності — істини й неправди, запропонована класифікація незначного та на протигагу досить значного відхилення, норма та ненорма виключають будь-які сумніви. Але така логічна система прийнятна для міркувань із позицій формальної логіки, яка фіксує предмети лише метафізично. Для діалектичного розуміння необхідно досліджувати конструкції з об'єктами, які перебувають у постійному русі, розвитку, а також у перехідному стані. Між умовними полясами (норми та патології) перебуває велике поле відхилень, аномалій.

В. М. Кудрявцев розглядає відхилення у контексті ролі права в житті соціуму, як деформацію правової свідомості, що розуміється як зміна його стану, при якому формуються певні раціональні та психологічні уявлення, знання, судження, що перекинуто відображають правову дійсність і виражаються в негативному ставленні до правових настанов [13, 139].

Все, що виходить за рамки звичайного, називають виходом за «межі норми», у рамках якої перебувають не один, а невизначена кількість психічних станів, кожен з яких є більш-менш «нормальним» вираженням звичайних психофізичних функцій організму. Правову аномалію розуміють як різного роду перешкоди в правовому регулюванні суспільних відносин. Правова аномалія є відхиленням від загальної закономірності, від нормального формування й розвитку суспільних відносин, обумовлене різними факторами об'єктивного та суб'єктивного порядку [14, 580].

В. Д. Плахов уживає для позначення поведінки, яка не відповідає нормі, що порушує її, не поняття «патологія», а поняття «аномалія». Аномальні утворення — не безнормативні утворення, а норми, що не відповідають історичному прогресу, це поведінка, яка не відповідає ціннісними орієнтирам того або іншого соціального утворення та суспільства в цілому [5, 216–229].

Очевидно, що правову аномалію необхідно відрізнити від соціальної патологічної поведінки, яку пов'язують з антигромадською поведінкою тих або інших суб'єктів і яка, на відміну від правової аномалії, може бути обумовлена факторами тільки суб'єктивного, а не об'єктивного порядку [15, 34–36].

Правові аномалії мають такі прояви, як правопорушення; як результат виникнення юридичних конфліктів; як нездатність конфліктуючих сторін, у зв'язку з існуванням різних суб'єктивних факторів, самостійно вийти з конфліктного стану; як відхилення від нормального розвитку суспільних відносин, вик-

ликане поведінкою, що не передбачена правом, як заборонена, або взагалі, що не є поведінкою; як слідство наявності прогалин у праві.

Формами існування правових аномалій є правовий нігілізм, правовий ідеалізм, правовий інфантилізм і правова демагогія [16, 167].

В юридичній літературі відсутня єдність думок по цьому питанню. Відповідно до однієї точки зору, формами прояву аномальних явищ у праві є правовий інфантилізм та правовий нігілізм [17, 167], відповідно до іншої — правовий інфантилізм, правовий нігілізм та переродження правової свідомості [18, 83–98], третьої — правовий нігілізм та правовий ідеалізм [19, 5]. Наведемо визначення цих понять.

Нігілізм (від лат. *nihil* — ніщо, нічого) — це заперечення історичних і культурних цінностей, моральних норм і основ суспільства.

Як соціальне явище, нігілізм характеризується: а) різко критичним, у край негативно ставленням до загальноприйнятих, об'єктивних (абсолютних) цінностей; б) максималістським підходом, інтенсивністю, безкомпромісністю заперечення; в) не пов'язаний із позитивною програмою; г) несе в собі деструктивні, руйнівні тенденції.

Правовий (або юридичний) нігілізм являє собою невизнання права як соціальної цінності та проявляється в негативному ставленні до права, законів, правопорядку, у невір'ї в необхідність права, його можливості, суспільну корисність. Правовий нігілізм — це патологія правової свідомості, аномалія в правовому розвитку.

Однією з форм правової аномалії виступає також правовий негативізм. Якщо правовий нігілізм пов'язаний із запереченням соціальної цінності права, то при правовому негативізмі правопорушник усвідомлює цінність правового регулювання для суспільства, але з ряду причин не дотримується тих або інших правових приписів. Тут також виділяються кілька підвидів правового негативізму залежно від причин протиправних дій. По-перше, вони можуть бути обумовлені розбіжністю в даному конкретному випадку особистих інтересів суб'єкта із суспільними інтересами. По-друге, усвідомлене ігнорування правових норм можливо через дотримання нових правових ідей, поки не закріплених у нормативно-правових актах. В останньому випадку правовий негативізм стає однією з форм правового ідеалізму.

Правовий ідеалізм виступає антиподом правового нігілізму й означає переоцінку права. Хоча зовні правовий ідеалізм менш помітний, ніж правовий нігілізм, він деструктивний за своїм наслідками [19, 10]. Правовий ідеалізм називають ще правовим фетишизмом або правовим романтизмом.

Проміжним станом правосвідомості є правовий інфантилізм, що являє собою несформованість і пробільність правових приписів стосовно нових правових умов, недостатність правових знань та настанов. Згодом така правосвідомість у досить короткий строк трансформується в іншу форму, що залежить від зовнішніх факторів та індивідуальних особливостей суб'єкта.

Важливим аспектом в інтерпретації поняття «правова аномалія» є правильне розуміння співвідношення понять «правова аномалія», «правопорушен-

ня» та «відповідальність», що пов'язано з іншою проблематикою у вивченні правових аномалій — віднесенням правових аномалій до певного виду правової поведінки: правомірної чи протиправної.

Юридичним аналогом поняття неправомірної або протиправної поведінки є поняття «правопорушення». Розширювальне тлумачення обсягу відповідальності припускає віднесення будь-яких відхилень від правопорядку до правопорушення. Але віднесення будь-яких відхилень від правопорядку до правопорушення ускладнює з'ясування його сутності в ролі особливого суспільного явища із глибинними й складними об'єктивно-суб'єктивними зв'язками. При цьому втрачається й теоретична цінність даної категорії. Негативні юридичні факти, що викликають правоохоронну реакцію, незалежно від того, що стоїть за ними, можна назвати правовими аномаліями. Правомірно вважати їх самостійним різновидом юридичних фактів і не зводити ні до правопорушень, ні до подій.

Ще більш складну у теоретичному і практичному плані проблему становить визначення місця правопорушень щодо правопорядку. У максимально стислому вигляді проблема може бути сформульована так: правопорушення є частиною правопорядку, чи вони мають бути «винесені за дужки» правопорядку, інтерпретуватися як зовнішній по відношенню до правопорядку фактор? Правопорушення не можуть «виноситися за дужки» правопорядку, він має мислитися як такий реальний стан суспільно-правового життя, що характеризується дійсним співвідношенням у ньому правомірної і правопорушної поведінки [20, 58].

Таким чином, поняття правової аномалії є багатоаспектним та дискусійним і потребує подальшої розробки.

Література

1. Атарщикова Е. Н. Гермесевтика в праве: история и современность : монография / Е. Н. Атарщикова. — С.Пб., 1998. — 295 с.
2. Поляков А. В. Общая теория права : учебник / А. В. Поляков. — С.Пб. : Изд-во Санкт-Петербур. ун-та, 2005. — 472 с.
3. Оборотов Ю. М. Гермесевтика й метафора у правознавстві / Ю. М. Оборотов // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. — О., 2004. — Вип. 1. — С. 126–131.
4. Кармиц А. С. Основы культурологии: морфология культуры / А. С. Кармиц. — С.Пб. : Лань, 1997. — 512 с.
5. Плахов В. Д. Социальные нормы. Философские основания общей теории : монография / В. Д. Плахов. — М. : Наука, 1985.
6. Хвостова К. В. Постмодернизм, синергетика и современная историческая наука / К. В. Хвостова // Новая и новейшая история. — 2006. — № 2. — С. 22–33.
7. Спиркип А. Г. Основы философии : учебник / А. Г. Спиркип. — М. : Политиздат, 1988. — 591 с.
8. Плахов В. Д. Традиции и общество: опыт философско-социологического исследования : монография / В. Д. Плахов. — М. : Мысль, 1982. — 220 с.
9. Социальные отклонения. Введение в общую теорию / В. П. Кудрявцев, Ю. В. Кудрявцев, В. С. Перессыпц. — М. : Юрид. лит., 1984. — 320 с.
10. Диалектика материального мира. Онтологическая функция материалистической диалектики / под ред. В. В. Ильина, Д. А. Гущина. — Л., 1985.
11. Диалектика познания сложных систем / под ред. В. С. Тюхтина. — М., 1988.
12. Ясперс К. Общая психопатология / К. Ясперс. — М., 1997.

13. Кудрявцев В. П. Социальные деформации: причины, механизмы, пути преодоления : монография / В. П. Кудрявцев. — М. : Юрид. лит., 1992.
14. Общая теория государства и права : учебник. В 2 т. Т. 2 / под ред. М. Н. Марченко. — М. : Зерцало, 1998.
15. Кудрявцев В. П. Правовое поведение: норма и патология / В. П. Кудрявцев. — М., 1982.
16. Скуріхін С. М. Правові аномалії та їх прояв у діяльності Збройних Сил України / С. М. Скуріхін // Актуальні проблеми держави і права. — 2007. — Вип. 36. — С. 165–173.
17. Криминология : учебник / под ред. И. И. Карпец. — М. : Манускрипт, 1992. — 412 с.
18. Барапов П. П. Профессиональное правосознание работников ОВД. Теоретические проблемы / П. П. Барапов. — М., 1991.
19. Матузов П. И. Правовой пигилизм и правовой идеализм как две стороны одной медали / П. И. Матузов // Известия высших учебных заведений. Сер. Правоведение. — 1994. — № 2. — С. 5–12.
20. Крижаківський А. Ф. Феноменологія правопорядку: поняття, виміри, типологія : монографія / А. Ф. Крижаківський. — О. : Фенікс, 2006. — 196 с.

Анотація

Чувакова Г. М. Інтерпретація поняття «правова аномалія». — Стаття.

Правові аномалії необхідно розглядати як прояв соціальних відносин. Правові аномалії — це негативні юридичні факти, що викликають реакцію на різного роду відхилення поведінки. Прив'язка правових аномалій тільки до правосвідомості значною мірою звужує розуміння сутності цього явища. Доцільно розглядати дефектні явища у праві у контексті проблематики правової культури.

Ключові слова: герменевтика, правова герменевтика, інтерпретація, аномалія, правова аномалія, патологія, правова поведінка, правосвідомість, правопорядок.

Summary

Chuvakova H. M. Interpretation of Concept «Legal Anomaly». — Article.

Legal anomalies must be examined as a display of social relations. Legal anomalies are negative legal facts which cause different reactions against rejection of conduct. Attachment of legal anomalies only to sense of justice to a great extent narrows understanding of essence of this phenomenon. It is expedient to examine the imperfect phenomena in law in the context of problems of legal culture.

Keywords: hermeneutics, hermeneutical interpretation, anomaly, legal anomaly, pathology, legal conduct, sense of justice, law and order.

УДК 340.12:323.1(71)

А. М. Василенко

ТЛУМАЧЕННЯ МІЖЕТНІЧНИХ ВЗАЄМОДІЙ З ПОЗИЦІЙ БАГАТОКУЛЬТУРНОСТІ В КАНАДІ: ЕВОЛЮЦІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Теоретико-методологічні, правові та практичні засади багатокультурності (мультикультуралізму), які стали базою для формування законодавства у сфері етнонаціонального розвитку та в межах яких здійснювалися відповідні заходи в ряді країн, вивчалися автором на прикладі Канади в роботах [1–3]. Результати цих робіт лежать в основі розуміння міжетнічних взаємодій, і не тільки в Канаді.

Метою роботи є тлумачення міжетнічних взаємодій в Канаді в контексті еволюції права з урахуванням герменевтичного підходу до проблеми для ви-